

Voortijdig schoolverlaten bij allochtone leerlingen

Hans Bosma en Peter Cremers¹

Summary

Drop-out risks of non-indigenous pupils

Data from a longitudinal study conducted by Statistics Netherlands (VOCL, Cohort 1989) were used to investigate why non-indigenous pupils have higher risks of drop-out in secondary education (N=19,524). The results show that four years after the first measurement, at the start of secondary education, five percent of the pupils had dropped out. The drop-out risks of pupils whose parents were born in the Antilles, Surinam, the Moluccan Islands, Morocco or Turkey were three to five times as high as those of indigenous pupils. The elevated risks could not be explained completely by a rather detailed measurement of the social background. Only the Moroccan pupils had risks approximately the same as those of indigenous pupils from lower social backgrounds. Habituation to the Dutch culture had only a modest impact on the ethnic differences, as the differences were only marginally smaller when the analyses were restricted to pupils who themselves were born in the Netherlands. The results emphasize the importance of early achievement scores in determining the educational career and in particular risks of drop-out.

1. Inleiding

Na een periode waarin de aandacht in schoolloopbaanonderzoek gericht was op het bestuderen van ongelijke kansen die samenhangen met het geslacht of de sociale herkomst van de leerling, zijn de afgelopen jaren verschillende studies verschenen die met name etnische verschillen onder de loep nemen. Uit deze studies blijkt dat de onderwijssituatie van verschillende etnische groepen bepaald niet rooskleurig is (Driessen, 1990, 1993; Driessen, Mulder & Jungbluth, 1994; Van 't Hof & Dronkers, 1993; de Jong, 1987; Kerkhoff, 1988; Klaassen & Jungbluth, 1990; Tesser, Van der Werf & Mulder, 1990; Wolbers & Driessen, 1994). Een aantal studies vraagt expliciet de aandacht voor het ongediplomeerd schoolverlaten van leerlingen met een allochtone herkomst (Bosker & Hofman, 1994; Dekkers & De Wit, 1995;

Driessen, 1994; Van Langen & Jungbluth, 1990; Schouten, 1990). Deze studies komen unaniem tot de slotsom dat allochtonen hogere risico's op voortijdig schoolverlaten hebben dan autochtone leerlingen. Wij willen in dit artikel nader ingaan op de mogelijke oorzaken van dit voortijdig schoolverlaten.

Een van de belangrijkste verklaringen voor de achterstanden van kinderen is geformuleerd vanuit een achterstandsperspectief (Roelandt, Martens & Veenman, 1990). Volgens deze hypothese komen allochtone leerlingen vaker uit gezinnen met een lagere sociale achtergrond. Economische en sociaal-culturele hulpbronnen zijn in beduidend mindere mate aanwezig binnen dergelijke gezinnen. Dit is van grote invloed op het al dan niet succesvolle verloop van schoolloopbanen (Dronkers, 1986). De achterstandshypothese wordt bevestigd, wanneer de verschillen in voortijdig schoolverlaten tussen de onderscheiden etnische groepen verklaard worden door verschillen in de sociale achtergrond. Tot de sociale achtergrond rekenen we het sociale milieu en het opleidingsniveau van het gezin, de huishoudsamenstelling en het cultureel thuishoudingsklimaat.

Een tweede hypothese wordt wel de migratie-hypothese genoemd (Roelandt, Martens & Veenman, 1990). Vanuit dit perspectief wordt de aandacht gelegd op de mogelijk nadelige gevolgen van de gewennings- en aanpassingsproblemen van immigranten in Nederland. Alhoewel het moeilijk is vast te stellen in hoeverre deze gewenning heeft plaatsgevonden, lijken het al dan niet spreken van de Nederlandse taal en het behoren tot de tweede generatie relevante indicatoren voor de mate van bekendheid met de Nederlandse cultuur. Een niet volledige gewenning aan de Nederlandse cultuur zou een verklaring kunnen vormen voor de verhoogde risico's op voortijdig schoolverlaten van allochtone leerlingen.

Een derde hypothese wordt gekenmerkt door de aandacht voor aspecten van de schoolloopbaan rond de overgang naar het voortgezet onderwijs. Volgens deze hypothese worden de verschillen in schoolloopbanen na de keuze in het voortgezet onderwijs met name bepaald door voorafgaande selectieprocessen rond de overgang naar het voortgezet onderwijs (Dronkers, 1986; Van der Hoeven-van Doornum, 1994; Mare, 1980; Pong & Post, 1990). Volgens aanhangers van deze hypothese zijn de schoolprestaties bij de start van het voortgezet onderwijs, het verkregen schooladvies en de gemaakte schoolkeuze de belangrijkste factoren die het verdere verloop van de loopbaan grotendeels bepalen.

In dit artikel trachten we te onderzoeken in hoeverre de grotere risico's op voortijdig schoolverlaten bij allochtone leerlingen verklaard kunnen worden vanuit een sociaal achterstandsperspectief, een migratieperspectief en een perspectief dat de nadruk legt op reeds eerder in de schoolloopbaan opgelopen achterstanden.

2. Gegevens en analyses

De gegevens voor dit onderzoek zijn afkomstig van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) uitgevoerde cohortonderzoek 1989. In dit onderzoek zijn in het schooljaar 1989/90 bij 19.524 aselect gekozen leerlingen in de eerste klas van het voortgezet onderwijs

een groot aantal (achtergrond) kenmerken vastgesteld, zoals sociaal-economische achtergrond, etniciteit, intelligentie et cetera. Deze informatie is onder andere verkregen uit een uitvoerige vragenlijst die de ouders en leerlingen hebben ingevuld. Vervolgens is elk jaar vastgesteld op welke positie in het onderwijs de leerlingen zich bevinden. Bij scholen, gemeenten of leerlingen is elk jaar bovendien zorgvuldig nagegaan wat de redenen voor een eventueel vertrek uit het onderwijs zijn. In het schooljaar 1992/'93 blijken 971 leerlingen (5%) niet meer aan het onderwijs deel te nemen. Dit betekent dat deze leerlingen zonder diploma het onderwijs verlaten hebben vóór het 4e jaar van het voortgezet onderwijs.

De etnische herkomst is bepaald op basis van het geboorteland van de ouders. Hierbij zijn de volgende categorieën onderscheiden: (1) Nederland; (2) Antillen (inclusief Aruba), Suriname en Molukken (ASM); (3) Marokko; (4) Turkije; (5) ander land; (6) heterofoon. Wanneer een kind uit een twee-oudergezin kwam en beide ouders in een ander land geboren waren, werden ze in de groep 'heterofoon' (categorie 6) geplaatst. Het gaat hier merendeels om leerlingen waarvan de vader of de moeder in Nederland geboren is en de partner in een ander land. Leerlingen met ouders die in een ander land geboren zijn dan gespecificeerd in categorie 1-4, zijn homogeen op nationaliteit en het feit dat ze niet in Nederland geboren zijn (categorie 5).

De eerste hypothese is getoetst door de samenhang tussen de etnische herkomst en voortijdig schoolverlaten te controleren voor een aantal indicatoren van de sociale achtergrond. Voor de operationalisering van de sociale achtergrond zijn zes indicatoren gebruikt: sociaal milieu, opleidingsniveau van het gezin, huishoudsamenstelling, het leesklimaat, het bezoeken van kunstuitingen en onderwijsondersteunend thuisklimaat. Het sociale milieu is gemeten door het beroep van de hoofdkostwinner. Deze variabele heeft de volgende categorieën: hogere beroepen, middelbare employés, lagere employés, zelfstandigen met personeel, zelfstandigen zonder personeel, arbeiders, werkzoekend, arbeidsongeschikt en niet werkzaam anders (bijvoorbeeld gepensioneerd) (CBS, 1991). De Standaard Onderwijs Indeling is gebruikt om het hoogst voltooide opleidingsniveau van de vader of de moeder te categoriseren. De huishoudsamenstelling bestaat uit de categorieën: twee- en eenoudergezinnen. De drie indicatoren van het cultureel thuisklimaat zijn gebaseerd op een oblique factor-analyse op de volgende tien vragen aan de ouders: (1) Hoeveel boeken leest u gemiddeld per maand? (factor 1), (2) Hoeveel boeken koopt u gemiddeld per jaar? (factor 1), (3) Hoeveel boeken zijn er bij u ongeveer in huis? (factor 1), (4) Gaat u wel eens naar een concert? (factor 2), (5) Gaat u wel eens naar toneel of ballet? (factor 2), (6) Gaat u wel eens naar een kunstmuseum of een tentoonstelling? (factor 2), (7) Hoe vaak komt het voor dat u met het kind praat over gebeurtenissen op school? (factor 3), (8) Hoe vaak komt het voor dat u met het kind praat over prestaties op school? (factor 3), (9) Hoe vaak komt het voor dat u het kind aanspoort op school harder te werken? (factor 3), (10) Hoe vaak komt het voor dat u het kind een compliment maakt voor een prestatie op school? (factor 3). De drie factoren verklaren 43% van de variantie.

De migratie-hypothese wordt getoetst door te analyseren of het verhoogde risico op voortijdig schoolverlaten bij allochtone leerlingen daalt bij toevoeging van: 1) de generatie waartoe de leerling behoort (1e of 2e generatie: geboren buiten of in Nederland); 2) het aantal jaren

dat de moeder, vader en/of de leerling reeds in Nederland verblijft en 3) de door de vader en/of moeder met de leerling gesproken taal (niet altijd Nederlands of altijd Nederlands). Deze analyses zijn alleen uitgevoerd bij de allochtone leerlingen, dat wil zeggen bij die leerlingen waarvan de ouders niet in Nederland zijn geboren.

De derde hypothese is getoetst door de risico's op voortijdig schoolverlaten in de gehele steekproef te controleren voor de schoolprestaties (toets ontwikkeld door het CITO), opgelopen vertraging (op basis van leeftijd), schooladvies (VWO, HAVO, MAVO en LBO) en de schoolkeuze (heterogene brugklassen kregen gemiddelde code). Bij deze analyses zal ook aandacht geschonken worden aan de mogelijk nadelige invloed van overadvisering (Van 't Hof & Dronkers, 1993; de Jong, 1987; Koeslag & Dronkers, 1994; Tesser & Mulder, 1990).

De samenhang tussen etnische herkomst en voortijdig schoolverlaten wordt bestudeerd door middel van het vergelijken van het percentage voortijdig schoolverlaters voor de verschillende etnische groepen. Daarnaast wordt het Cox 'proportional hazards' model gebruikt om multivariate modellen te schatten (Kalbfleish & Prentice, 1980). In dit model wordt voor elk schooljaar het individuele risico op voortijdig schoolverlaten geschat, gegeven dat de leerling in het voorafgaande schooljaar nog op school zat. Hiermee kunnen voor de gehele observatieperiode zogenaamde relatieve risico's (RR) geschat worden. Relatieve risico's geven het risico op voortijdig schoolverlaten aan ten opzichte van het risico hierop van een referentiecategorie die in dit artikel gevormd wordt door de leerlingen met een of twee Nederlandse ouders. Afgezien van de drie indicatoren van het cultureel thuis klimaat, het aantal jaren verblijf in Nederland, de prestatiescores, het advies en de schoolkeuze, zijn alle variabelen in de modellen geïntroduceerd als categoriale variabelen door middel van dummyficering. Het geslacht van de leerling bleek geen vertekenend effect op de gepresenteerde resultaten te hebben, aangezien geslacht geen statistisch significant verband met voortijdig schoolverlaten liet zien. Ook een gemodelleerd interactie-effect tussen geslacht en de etnische herkomst liet geen significant sekse-specifiek effect van de etnische herkomst zien. Daarom worden de resultaten gepresenteerd voor jongens en meisjes tezamen.

3. Resultaten

Bestudering van de relatie tussen etnische herkomst en voortijdig schoolverlaten laat zien dat allochtone leerlingen vaker het onderwijs voortijdig verlaten (tabel 1). Tevens is er niet duidelijk één specifieke reden hiervoor aan te wijzen, alhoewel de leerlingen met ouders uit de ASM-landen relatief minder frequent het onderwijs verlaten om te gaan werken of werk te zoeken. Allochtone leerlingen hebben een 3 à 4 keer zo groot risico op voortijdig schoolverlaten als leerlingen met in Nederland geboren ouders. Leerlingen uit etnisch heterogene gezinnen blijken slechts een weinig verhoogd risico op voortijdig schoolverlaten te hebben, vergeleken met leerlingen met Nederlandse ouders. Verder blijkt dat het aantal voortijdig schoolverlaters ruim twee keer zo groot is bij degenen bij wie geen informatie beschikbaar is over hun etnische herkomst (N=3287).

Tabel 1. Redenen voor voortijdig schoolverlaten naar etnische herkomst

	Redenen voor voortijdig schoolverlaten							
		overleden /ziek/ emigratie	werken	werk- zoekend	onbekend	andere redenen	weigeraar	totaal ¹
	n	%	%	%	%	%	%	%
etnische herkomst								
Nederland	14352	0,6	0,9	0,3	1,0	0,5	0,3	3,4
ASM	232	2,6	0,9	0,0	8,6	3,9	0,4	16,0
Marokko	254	1,6	2,8	1,2	1,2	4,7	0,0	11,4
Turkije	296	2,4	2,4	1,7	3,7	3,4	0,0	13,5
ander	270	4,1	0,7	0,4	3,7	2,2	0,7	11,2
heterogeen	842	0,4	1,5	0,6	2,1	0,8	0,1	5,5
onbekend	3278	1,3	2,1	0,8	3,3	2,0	1,1	9,5
totaal	19524	0,8	1,2	0,4	1,6	0,9	0,4	4,9

¹ Het totale percentage leerlingen dat het onderwijs voortijdig verlaat, is gebaseerd op alle leerlingen met uitzondering van 76 leerlingen die verdere deelname aan het onderzoek weigerden.

3.1 De achterstandshypothese

De berekende relatieve risico's onderstrepen de verhoogde kans op voortijdig schoolverlaten van allochtone leerlingen (tabel 2, model I). Hierbij valt met name op het sterk verhoogde risico van de leerlingen met ouders uit de Antillen, Suriname of de Molukken (ASM). Het relatieve risico van 4,99 geeft aan dat zij ten opzichte van leerlingen met Nederlandse ouders een vijf keer zo groot risico op voortijdig schoolverlaten hebben. Leerlingen waarvan de ouders in verschillende landen zijn geboren, hebben een 1,67 keer zo groot risico op voortijdig schoolverlaten als leerlingen van in Nederland geboren ouders. Ook dit relatieve risico is statistisch significant.

De resultaten van de analyses in tabel 2 laten duidelijk zien dat het sociale milieu, het opleidingsniveau van het gezin, de huishoudsamenstelling en het cultureel thuis klimaat afzonderlijk de meeste, verhoogde risico's niet geheel kunnen verklaren. Het laatste model (model V) betreft een simultane controle voor de zes indicatoren van de sociale achtergrond. Afgezien van het relatieve risico van de Marokkaanse leerlingen, blijven de risico's van de allochtone leerlingen 50 tot 100% hoger dan die van Nederlandse leerlingen. Tevens is te zien dat het sociale milieu en het opleidingsniveau van het gezin de belangrijkste kenmerken zijn die een rol spelen bij de verhoogde risico's op voortijdig schoolverlaten bij allochtone leerlingen (model II).

De verhoogde risico's op voortijdig schoolverlaten van Marokkaanse leerlingen wordt vrijwel geheel verklaard door een ongunstig sociaal milieu en opleidingsniveau van het gezin.

Tabel 2. *Relatieve risico's op voortijdig schoolverlaten van leerlingen met een verschillende etnische herkomst, ongecontroleerd (model I), apart gecontroleerd voor sociaal milieu en opleidingsniveau van de ouders (model II), huishoudsamenstelling (model III), leesgedrag, bezoek kunstuitingen en onderwijsondersteunend cultureel thuisclimaat (model IV) en tegelijkertijd gecontroleerd (model V)*

	I	II	III	IV	V
etnische herkomst					
Nederland	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
ASM	4,99*	2,44*	2,66*	4,75*	1,95*
Marokko	3,49*	1,10	3,02*	3,00*	1,14
Turkije	4,20*	1,67*	3,69*	3,70*	1,72*
ander	3,46*	1,87*	2,30*	3,35*	1,62*
heterogeen	1,67*	1,65*	1,89*	1,60*	1,74*

* 95% betrouwbaarheidsinterval omvat 1 niet.

3.2 De migratiehypothese

De volgende analyses zijn alleen uitgevoerd op de groep allochtone leerlingen. In tabel 3 is te zien dat leerlingen die zelf in Nederland geboren zijn 42% lager risico op voortijdig schoolverlaten hebben dan leerlingen die niet in Nederland geboren zijn (RR = 0,58). Bovendien hebben leerlingen waarvan de moeder langer in Nederland woont lagere risico's op voortijdig schoolverlaten (RR = 0,97: één jaar langer in Nederland gaat samen met 3% lager risico). Wanneer beide factoren tegelijkertijd opgenomen worden in het model, blijkt alleen het al dan niet zelf in Nederland geboren zijn een significante invloed behouden op de relatieve risico's. Wanneer de risico's op voortijdig schoolverlaten berekend worden voor alleen de in Nederland geboren leerlingen, blijven de risico's voor de leerlingen met in het buitenland geboren ouders sterk verhoogd, namelijk 4,67; 2,28; 3,88; 3,06 en 1,28 voor de leerlingen met ouders uit de ASM-landen, Marokko, Turkije, 'andere landen' en leerlingen met etnisch heterogene ouders respectievelijk.

Tabel 3. *Relatieve risico's op voortijdig schoolverlaten bij leerlingen waarvan de ouders in het buitenland zijn geboren. Relatieve risico's ten aanzien van een aantal indicatoren van 'gewenning' aan de Nederlandse cultuur*¹

	Relatieve risico
Leerling zelf in Nederland geboren ten opzichte van in buitenland	0,58*
Aantal jaren verblijf in Nederland door leerling ²	0,99
Aantal jaren verblijf in Nederland door mannelijke ouder ²	0,99
Aantal jaren verblijf in Nederland door vrouwelijke ouder ²	0,97*
Altijd Nederlands spreken met leerling ten opzichte van niet altijd door mannelijke ouder	0,72
Altijd Nederlands spreken met leerling ten opzichte van niet altijd door vrouwelijke ouder	0,72

* 95% betrouwbaarheidsinterval omvat 1 niet.

¹ Er is steeds gecontroleerd voor etnische herkomst, zoals gedefinieerd in paragraaf 2.

² Er is gecontroleerd voor leeftijd.

3.3 De hypothese ten aanzien van eerder opgelopen achterstanden

Wanneer de relatie tussen etnische herkomst en voortijdig schoolverlaten wordt gecontroleerd voor de schoolprestaties, vertraging, het advies en de keuze, blijkt een aanzienlijk deel van de samenhang te berusten op slechtere scores van allochtonen op deze variabelen (tabel 4). De tabel laat zien dat het grootste deel van het grotere risico op voortijdig schoolverlaten van Marokkaanse leerlingen berust op eerder opgelopen achterstanden in de schoolloopbaan. De andere relatieve risico's blijven sterk en significant samenhangen met voortijdig schoolverlaten. In dit multivariate model bleken alleen de schoolprestaties en de opgelopen vertraging een significante invloed te hebben op de risico's op voortijdig schoolverlaten. Deze overblijvende etnische verschillen berekenen tevens dat het gecombineerde effect van de schoolprestaties en het schooladvies, de zogenaamde overadvisering, niet in staat is om de verhoogde risico's van allochtone leerlingen in z'n geheel te verklaren. Een alternatieve modellering met behulp van interacties tussen de schoolprestaties, het advies en de schoolkeuze blijkt de associatie tussen de etnische herkomst en de risico's op voortijdig schoolverlaten niet te beïnvloeden. De coëfficiënten van deze interacties zijn bovendien niet in de verwachte richting; leerlingen met lage prestaties en hoge adviezen of leerlingen met lage adviezen en hoge schoolkeuzen hebben geen speciaal verhoogde risico's op voortijdig schoolverlaten.

Tabel 4. *Relatieve risico's op voortijdig schoolverlaten van leerlingen met een verschillende etnische herkomst, ongecontroleerd (model I) en gecontroleerd voor schoolprestaties, opgelopen vertraging, schooladvies en schoolkeuze (model II)*

	I	II
etnische herkomst		
Nederland	1,00	1,00
ASM	4,99*	2,93*
Marokko	3,49*	1,27
Turkije	4,20*	2,04*
ander	3,46*	2,57*
heterogeen	1,67*	1,48*

* 95% betrouwbaarheidsinterval omvat 1 niet.

4. Conclusie en discussie

Vele leerlingen verlaten elk jaar het onderwijs zonder een diploma dat hun toegang geeft tot de arbeidsmarkt (ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, 1993). Gegeven de achterstanden van allochtonen op de arbeidsmarkt, is onderzoek naar hun verhoogde risico's op voortijdig schoolverlaten van groot belang. De in dit artikel gepresenteerde gegevens tonen aan dat allochtone leerlingen uit etnisch homogene gezinnen een meer dan drieënhalve tot vijf keer zo groot risico op voortijdig schoolverlaten hebben vergeleken met autochtone leerlingen. De grotere kans op voortijdig schoolverlaten van allochtone leerlingen werd eerder aangetroffen in andere studies (Bosker & Hofman, 1994; Dekkers & De Wit, 1995; Driessen, 1994; van Langen & Jungbluth, 1990; Schouten, 1990). In de literatuur worden verschillende factoren genoemd die van invloed kunnen zijn op voortijdig schoolverlaten (Driessen, 1994). In dit kader onderzochten wij de mogelijke invloed van de sociale achtergrond, gewenningsproblemen ten aanzien van de Nederlands cultuur en de rol van eerder opgelopen achterstanden in de schoolloopbaan. Elk van deze factoren blijkt slechts een gedeeltelijke verklaring te geven van de etnische verschillen in voortijdig schoolverlaten.²

De gepresenteerde resultaten laten zien dat een op sociale achterstand gebaseerd preventief beleid ten aanzien van voortijdig schoolverlaten niet voor alle allochtone groepen leerlingen voldoende effect zal sorteren. De verschillen zijn echter aanzienlijk kleiner, wanneer rekening wordt gehouden met de sociale achtergrond, met name voor Marokkaanse leerlingen. Verdere 'gewenning' aan de Nederlandse cultuur kan er bij komende generaties allochtonen toe leiden dat de verschillen kleiner worden, alhoewel dit proces, gegeven onze resultaten, waarschijnlijk langzaam zal verlopen. Ook bij de groep leerlingen die zelf in Nederland zijn geboren, bestaan er namelijk aanzienlijke etnische verschillen in voortijdig schoolverlaten. De relatief beperkt verhoogde risico's van leerlingen van wie merendeels slechts één ouder in het buitenland geboren is (categorie 'heterogeen'), onderstrepen mogelijk het positieve effect van 'gewenning' aan

de Nederlandse cultuur; hun relatieve risico is (slechts) 1,67. Het verdient verder aanbeveling om het onderzoek en de maatregelen ten aanzien van de lage prestatieniveaus van allochtone leerlingen te intensiveren. Een gedeelte van de verhoogde risico's op voortijdig schoolverlaten blijkt immers gebaseerd te zijn op eerder opgelopen onderwijsachterstanden, waarbij de lage schoolprestaties de belangrijkste rol blijken te spelen. De overblijvende etnische verschillen ten aanzien van voortijdig schoolverlaten bij leerlingen met gelijke schoolprestaties en schoolkeuzen wijzen desondanks op een neerwaartse spiraal en op een cumulatie van achterstanden gedurende de schoolloopbaan van allochtone leerlingen. Het is mogelijk dat in dit artikel niet-onderzochte effecten van schoolkenmerken een additionele verklaring kunnen bieden, alhoewel hun invloed waarschijnlijk bescheiden is (Bosker & Hofman, 1994).

Een aantal kanttekeningen bij het onderzoek is vermeldenswaard. Door het CBS zijn extra inspanningen verricht om de (partiële) non-respons onder allochtone ouders klein te houden, onder andere door speciaal vertaalde vragenlijsten. Een nader onderzoek onder 1800 non-respondenten van de oudervragenlijst wijst uit dat de allochtonen ongeveer gelijk vertegenwoordigd zijn in deze groep. Het is daarom aannemelijk dat de non-response bij de oudervragenlijst niet geleid heeft tot een sterke vertekening van de resultaten. Het was met de beschikbare data verder niet mogelijk om voortijdig schoolverlaten vóór het bezoeken van het voortgezet onderwijs te verdisconteren. Het lijkt plausibel te veronderstellen dat – zou dit wel mogelijk geweest zijn – resultaten nog ongunstiger waren geweest voor de allochtone leerlingen (Dekkers & De Wit, 1995). Zo was het bij dit cohort ook (nog) niet mogelijk te bestuderen in welke mate leerlingen na het verlaten van de school toch weer terugkeren in het onderwijs. De reden van vertrek uit het onderwijs biedt over een mogelijke terugkeer in het onderwijs onvoldoende uitsluitsel (tabel 1). Alhoewel er niet één relatief veel voorkomende reden voor vertrek kan worden aangewezen (met name voor de Turkse en Marokkaanse leerlingen), is hier toch enige voorzichtigheid geboden (Dekkers & De Wit, 1995).

Noten

1. Hans Bosma was ten tijde van onderhavig onderzoek werkzaam als sociaal-wetenschappelijk onderzoeker bij de afdeling Cohorten van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Peter Cremers is hoofd van bovengenoemde afdeling. De in dit artikel weergegeven opvattingen zijn van de auteurs en komen niet noodzakelijk overeen met het beleid van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Correspondentie richten aan Hans Bosma, Medische psychologie, Rijksuniversiteit Limburg, Postbus 616, 6200 MD Maastricht.
2. In een multivariaat model waarin de hypothesen tegelijkertijd getoetst worden, behouden niet-Marokkaanse allochtone leerlingen gemiddeld een 45% hoger risico op voortijdig schoolverlaten. De resultaten moeten echter voorzichtig geïnterpreteerd worden door de sterke samenhangen tussen de vele variabelen in dit model ('overfitting').

Literatuur

- Bosker, R.J. & Hofman W.H.A. (1994). School effects on drop out. A multi-level logistic approach to assessing school level correlates of drop out of ethnic minorities. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 19, 50-64.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1991). *Schoolloopbaan en achtergrond van leerlingen. Deel 1; Cohort 1989, instroom*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Dekkers, H. & Wit, W. de (1995). Zeer voortijdig schoolverlaten in het voortgezet onderwijs. Omvang en achtergronden van schoolverlaten van allochtone en autochtone leerlingen in de eerste vier jaar voortgezet onderwijs. *Migrantenstudies*, 11, 203-218.
- Drissen, G. (1990). *De onderwijspositie van allochtone leerlingen. De rol van sociaal-economische en etnisch-culturele factoren, met speciale aandacht voor het Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur*. Nijmegen: ITS.
- Drissen, G. (1993). Berusting of uitdaging? De startpositie van allochtone jongeren in het voortgezet onderwijs. *Jeugd en Samenleving*, 23, 163-176.
- Drissen, G. (1994). Doubleren en drop-out in de eerste fase van het voortgezet onderwijs. *Pedagogische Studietoën*, 71, 108-119.
- Drissen, G., Mulder, L. & Jungbluth, P. (1994). *Ethnicity and social class as rivalling determinants of educational opportunities*. Paper for the International Conference on Migration, Language Acquisition and Patterns of Social Integration. Nijmegen: ITS.
- Dronkers, J. (1986). Onderwijs en sociale ongelijkheid. In J.A. van Kemenade, N.A.J. Lagerweij, J.M.G. Leune & J.M.M. Ritzen (Red.), *Onderwijs bestel en beleid 2: Onderwijs en samenleving A* (pp. 39-147). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Hoeven-van Doornum, A. van der (1994). Effecten van streefniveaus in het basisonderwijs op schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 19, 204-213.
- Hof, L. van 't & Dronkers, J. (1993). Onderwijsachterstanden van allochtonen: Klasse, gezin of etnische cultuur? *Migrantenstudies*, 9, 2-25.
- Jong, M.J. de (1987). *Herkomst, kennis en kansen. Allochtone en autochtone leerlingen tijdens de overgang van basis- naar voortgezet onderwijs*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Kalbfleish, J.D. & Prentice, R.L. (1980). *The statistical analysis of failure time data*. New York: Wiley.
- Kerkhoff, A. (1988). *Taalvaardigheid en schoolsucces. De relatie tussen taalvaardigheid Nederlands en schoolsucces van allochtone en autochtone leerlingen aan het einde van de basisschool*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Klaassen, C.A.C. & Jungbluth P. (Red.), (1990). *Onderwijs Research Dagen 1990. Onderwijs en Samenleving*. p. 237 e.v. Nijmegen: ITS.
- Koeslag, M. & Dronkers, J. (1994). Overadvisering en de schoolloopbanen van migrantenleerlingen en autochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs. *Tijdschrift voor Onderwijsresearch*, 19, 240-258.
- Langen, A. van & Jungbluth, P. (1990). *Onderwijskansen van migranten. De rol van sociaal-economische en culturele factoren*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Mare, R. (1980). Social background and school continuation decisions. *Journal of the American Statistical Association*, 75, 295-305.
- Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (1993). *Een goed voorbereide start. Notitie voortijdig schoolverlaten*. Den Haag.
- Pong, S. & Post, D. (1990). Trends in gender and family background effects on school attainment: The case of Hong Kong. *British Journal of Sociology*, 42, 249-271.
- Roelandt, T., Martens, E. & Veenman, J. (1990). Achterstand van allochtonen in het onderwijs: Sociaal milieu en migratie-achtergronden. *Mens en Maatschappij*, 65, 103-125.

- Schouten, S.P. (1990). Schoolloopbanen van Turken en Marokkanen in het voortgezet onderwijs. In M. du Bois-Reymond, M & L. Eldering (Red.), *Nieuwe oriëntaties op school en beroep. De rol van sexe en etniciteit* (pp 163-175). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Tesser, P. & Mulder, L. (1990). Concentratie en prestatie van allochtone leerlingen in het basisonderwijs. *Migrantenstudies*, 6, 31-45.
- Tesser, P., Werf, G. van der & Mulder, L. (1990). Het onderwijsvoorrrangsbeleid en de onderwijskansen van leerlingen uit etnische minderheidsgroepen. In M. du Bois-Reymond, M & L. Eldering (Red.), *Nieuwe oriëntaties op school en beroep. De rol van sexe en etniciteit* (pp. 151-161). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Wolbers, M. & G. Driessen (1994). *Achtergronden van schoolloopbaanverschillen tussen allochtone leerlingen*. Paper gepresenteerd in werkgroep Longitudinaal onderzoek van school- en beroepsloopbanen.